

Молодцов Олександр Володимирович,

професор кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, доктор наук з державного управління, доцент, вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, e-mail: omolodtsov20@gmail.com, тел. 067 504 25 06, <https://orcid.org/0000-0003-4168-0092>

ФЕНОМЕН ДІАЛЕКТИЧНОЇ ЄДНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ, ПОЛІТИЧНОЇ ТА ІДЕОЛОГІЧНОЇ СУБМАТРИЦЬ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Анотація. У статті досліджується методологічний аспект теорії інституціональної матриці суспільства, пов'язаний з розумінням практичної значущості для будь-яких інституціональних змін діалектичної єдності економічної, політичної та ідеологічної субматриць у публічному управлінні. Стверджується, що публічне управління, з погляду інституціонально-матричного підходу, представляє собою таку інституціональну структуру, яка, фактично, є проекцією інституціональної матриці суспільства, що виконує управляючі функції щодо суспільства в цілому. Ця проекція, як й система публічного управління будь-якої іншої країни, є невід'ємним елементом національної культури, детермінованою історичними, культурними, географічними та іншими факторами, під впливом яких історично формується інституціональна матриця суспільства.

Інститут публічного управління, як проекція інституціональної матриці суспільства, є визначальним інституціональним чинником сталого функціонування суспільства та його стратегічного розвитку. Зв'язок між елементами інституціональної системи, кореляція дій інституціональних суб'єктів у сферах економіки, політики в контексті певних ідеологічних установок, здійснюється в інституціональному середовищі, ключовим елементом якого є публічне управління.

Показано, що методологічне правило, що базується на зазначених вище позиціях, вимагає кореляції та синхронізації дій в економічній, політичній та ідеологічній сферах. У статті звертається увага на методологічні труднощі побудови аналітичної моделі масштабних публічно-управлінських рішень, які враховують взаємозалежність та необхідність кореляції економічних, політичних та ідеологічних практик. Доводиться, що невиконання цього правила веде до пригніченості стану інституціональної системи, чи навіть до її спонтанної руйнації. Показані конкретні приклади публічно-управлінських стратегій, у яких ігноруються правило кореляції та синхронізації економічних, політичних та ідеологічних факторів.

Ключові слова: публічне управління, інституціональна матриця, економічна субматриця, політична субматриця, ідеологічна субматриця, інституціональні зміни.

Molodtsov Olexander Vladimirovich,

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Department of Public Administration and Administration of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, e-mail: omolodtsov20@gmail.com, tel. 067 504 25 06, <https://orcid.org/0000-0003-4168-0092>

THE PHENOMENON OF DIALECTIC UNITY OF ECONOMIC, POLITICAL AND IDEOLOGICAL SUBMATRITIES IN PUBLIC GOVERNANCE

Abstract. The article examines methodological aspect of institutional matrix theory, the theory connected with the understanding of practical significance for any institutional changes in the dialectical unity of economic, political and ideological sub-matrices of public administration. It is stated that according to institutional-matrix approach the public administration is an institutional structure, which is a projection of the institutional matrix of any society, which performs governing functions. Like any other country system of public administration this projection is an integral element of national culture determined by historical, cultural, geographical and other factors under the influence of which the institutional matrix of society is historically formed.

As a projection of institutional matrix the institute of public administration is a determining institutional factor for the sustainable functioning of society and its strategic development. The connection between elements of institutional system and correlation of institutional parties actions in the economic spheres and politics in the context of certain ideological settings is carried out in an institutional environment where public management is a key element. It is shown that the methodological rule based on the above positions requires correlation and synchronization of actions in economic, political and ideological spheres. The article draws attention to the methodological difficulties of constructing an analytical model of large-scale public-management decisions that take into account the interdependence and the need for correlation of economic, political and ideological practices. It is proven that failure to comply with this rule leads to the suppression of the institutional system state or even to its spontaneous destruction. Specific examples of public management strategies that ignore the rule of correlation and synchronization of economic, political and ideological factors are shown.

Keywords: public administration, institutional matrix, economic sub-matrix, political sub-matrix, ideological sub-matrix, institutional changes.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дана стаття автора тісно пов'язана із раніше опублікованими статтями, де відтворені основні позиції теорії інституціональних матриць, показано їх методологічне значення для проведення виваженої інституціональної політики щодо впровадження інституціональних змін. В рамках цієї проблематики розкрито поняття «інституціональна матриця», надана стисла характеристика Х (східної) та У (західної) інституціональних матриць як сукупності базових економічних, політичних та ідеологічних інститутів (субматриць), охарактеризовані феномени їх альтернативності, біполярності та комплементарності. Тому розуміння логіки викладу результатів даної статті потребуватиме від читача ознайомлення з попередніми статтями чи звернення до інших джерел з аналогічної проблематики.

У цій статті ми хочемо поглибити розуміння феномену діалектичної єдності економічної, політичної та ідеологічної субматриць у публічному управлінні. З правильного розуміння цього фактору витікає на методологічне правило, яким має керуватись публічне управління при здійсненні інституціональних змін: ефективно діюча інституціональна система завжди має спиратись на діалектичну єдність економічних, політичних та ідеологічних практик. Ефект синергії, що виникає при забезпеченні єдності економічних, політичних, ідеологічних субматриць додає додатковий імпульс функціонуванню інституціональної системи. За відсутності такої єдності остання продукує явища з від'ємною (руйнівною) енергією.

Мета цього дослідження полягає у розкритті значущості для публічного управління методологічного правила щодо необхідності збереження єдності економічної, політичної та ідеологічної субматриць суспільства при здійсненні будь-яких інституціональних змін.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Застосовуючи інституціонально-матричний підхід, ми орієнтуємося передусім на праці таких зарубіжних учених, як Т.Веблен [1], С.Кірдіна [2], Д.Норт [3–4], К.Поланьї [5] та ін. В Україні широкий ряд дослідників, зокрема Н. Ільченко, Є.Болотіна, Д. Дзвінчук, Г.Клименко, Н.Липовська, В.Петренко та інші присвятили свої праці розкриттю сутності інституціонального підходу та його можливостей у дослідженні явищ і процесів, що відбуваються в різних підсистемах публічного управління [6–10]. Для нашого дослідження основною є фундаментальна праця російської вченої С.Кірдиної, оскільки в ній узагальнено результати попередніх досліджень інституціонально-матричного підходу та надана загальна характеристика єдності економічних, політичних та економічних інститутів.

Теорія інституціональних матриць це – рівень мета-аналізу інституціональних явищ, оскільки вона дає змогу робити узагальнення більш високого рівня феномену публічного управління, ніж інші парадигми. Існування особливої для кожного суспільства (і для системи публічного управління) інституціональної матриці є історично обумовленим фактом, і запозичення «правил гри» у країнах з різними інституціональними системами приводить до різних наслідків [1].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На тісний зв'язок економічних, політичних та ідеологічних інститутів звертав увагу Д.Норт та інші інституціоналісти. Історія доводить, що права на використання ресурсів (економічні інститути) завжди підкріплюються правовими нормами (політичні інститути), соціальними звичаями, правилами поведінки, табу тощо (ідеологічні інститути). За думкою Д. Норта ідеологія, як уявлення про чесність й справедливість, виконує ключову роль у прийнятті рішень кожною окремою людиною [2, с. 309]. Це справедливе твердження, як певне методологічне правило, не знаходить поки що свого втілення у безпосередній практиці економічної чи політичної діяльності в Україні, що ми покажемо нижче.

Розуміння діалектичної єдності (цілісності, нерозривності) цих інститутів, їх рівнозначності для функціонування інституціональної системи базується на системному підході й є сьогодні загальноприйнятим у науковому середовищі. Тим не менш завжди є методологічні труднощі побудови аналітичної моделі соціальної системи, що розкриває їх взаємозалежність [3, с. 61]. Соціум представляє собою складне переплетіння економічних, політичних та ідеологічних відносин, які аналітично важко відокремити одні від інших. У реальних політичній та публічно-управлінській практиках залежність елементів тріади: «влада (політика) — капітал (гроші) — інформація (засоби масової інформації)» не сприймається як залежність економічної, політичної та ідеологічної субматриць, оскільки вона не є очевид-

ною для теоретично непідготовлених практиків.

Зміни у будь-якій інституціональній підсистемі мають бути корельовані й синхронізовані із змінами інших підсистем, оскільки перша поєднується з іншими нескінченними взаємозв'язками окремих частин. З цього твердження логічним є висновок, що будь-яка стратегія публічного управління має керуватись методологічним правилом кореляції та синхронізації інституціональних змін, як це було продемонстровано авторами на прикладі децентралізації в Україні [4]. Невиконання цього правила веде до пригніченості стану інституціональної системи, загального послаблення інститутів, чи навіть до її спонтанної руйнації.

Виклад основного матеріалу.

Нагадаємо, що інститут трактується Д.Нортом як сукупність формальних та неформальних правил і норм поведінки, які структурують повсякденне життя, зменшують невизначеність взаємодії людей, обмежують набір альтернативних рішень, формують структуру спонукальних мотивів для людської взаємодії [5, с. 112]. Це визначення застосовується у багатьох інституціональних дослідженнях, наповнюючись конкретикою відповідно до поставлених завдань. У теоретичній соціології, де проблема інституту є однією з центральних, це поняття уточнюється як сукупність нормативних і надгрупових способів регуляції діяльності людей у великих суспільствах, які забезпечуються існуванням організацій і мають на меті створення, відтворення і розвиток суспільного блага [6, с. 335].

Це визначення для нас є робочим й продуктивним. У ньому відображено призначення інститутів як певних усталених правил та норм взаємодії учасників у сферах економіки, політики та ідеології. Ми можемо навіть спрощено трактувати інститути як стандарти (традиції та звичаї) економічного, політичного та ідеологічного життя, які органічно переплітаються між собою й формують синергетичний феномен – інституціональну матрицю суспільства. Правила і норми (традиції та звичаї) набувають інституціонального значення певного стандарту при їх формалізації – нормативно-правовому закріпленні («institute» – порядок, що приймає форму закону або установи). Відтак, високо інституціоналізоване суспільство представляє собою сукупність інституціональних підсистем суспільства, об'єднаного нормативним порядком.

Виникнення інституціональних стандартів є обов'язковою передумовою формування держави як цивілізаційного феномену. В рамках цивілізаційного підходу акцентується увага на тому, що держава є провідним інститутом політичної системи суспільства, що має суверенну владу над офіційно визначеною територією й людьми, які на ній постійно мешкають чи тимчасово перебувають, яка контролює, організовує та спрямовує деякі аспекти їх діяльності. При цьому вона використовує ієрархічну структуру, монополію на заходи примусу тощо [7]. За інституціонально-матричним підходом ця позиція уточнюється, що такий порядок забезпечують три підсистеми економічних, політичних та ідеологічних інститутів (тріада субматриць), які, в ідеалі, представляють собою ді-

алектичну єдність й відокремлюються одна від одної лише в аналітичних цілях. У реальному соціумі тріада відповідних функцій субматриць органічно переплетені.

Безкінечність взаємозв'язків є спільною властивістю як соціуму, так й функціоналів тріади інститутів, що його підтримують. Субматриці, утворюючи інституціональну матрицю, дають більший ефект, ніж сума її частин (інститутів). Виникає синергетичний інституціональний ефект суспільного життя, впорядкованого за законами X чи Y – матриці, чи комбінації їх елементів. Сказане вище стосується не тільки суспільства як такого, але й публічного управління. Ми виходимо з того, що в рамках інституціонально-матричного підходу коректно ставити питання про інституціональну матрицю публічного управління як таку інституціональну структуру, яка, фактично, є проекцією інституціональної матриці суспільства, що виконує управляючі функції щодо суспільства в цілому. Ця проекція, як й система публічного управління будь-якої іншої країни, є невід'ємним елементом національної культури, детермінованою історичними, культурними, географічними факторами, під дією яких формується інституціональна матриця суспільства.

На публічне управління покладається місія організовувати колективні дії через систему публічно-управлінських відносин, конкретні закони, соціальні норми і санкції, тобто через всю інституціональну систему з метою забезпечення великого соціуму суспільними благами. Інститут публічного управління у цьому контексті є визначальним інституціональним

чинником стратегічного розвитку суспільства. Останній завжди базується на інституціональній спроможності публічного управління формувати відповідний інституціональний потенціал, тобто створювати необхідні інститути та інституції та необхідні зв'язки між ними та поставленими цілями. Інститути у соціальному часі набувають різних інституціональних форм, змінюється набір інституцій. Так, вважається, що інституціональна спроможність публічного управління сучасного типу базується на розвитку інституту громадянського суспільства, який перебирає на себе частину публічно-управлінських функцій. Цей процес має супроводжуватись формуванням нових політико-економічних інститутів та оновленої ідеології (публічних цінностей), що сприяють інтеграції та консолідації людей навколо спільних інтересів, потреб та цілей у нових історичних обставинах.

Публічне управління можна умовно порівняти з операційною системою Windows, яка управляє всіма підключеними до неї пристроями та програмами. Користуючись грубим порівнянням, можемо під пристроями розуміти об'єкти управління – публічний сектор, приватний сектор, некомерційний сектор, під програмами – соціальне партнерство, публічно-приватне партнерство та інші політико-економічні процеси. Операційна система, тобто публічне управління, призначена забезпечувати базові потреби суспільства у сферах економіки, політики та ідеології, які історично змінюються. Тому операційна система та програми вдосконалюються чи корінним чином змінюються відповідно до нових потреб та інтересів.

Інституціональна система суспільства починає функціонувати неефективно в ситуації неадекватності новим реаліям. В цьому разі її зміни мають орієнтуватись на правило діалектичного зв'язку економіки, політики та ідеології, що вимагає гармонізації нових економічних та політичних інтересів в рамках актуалізованих ідеологічних стратегій (установок). Це означає, що вирішення економічної проблеми потребує зміни публічної політики та пошуку нових ідеологічних підходів. «У своїх дослідженнях сучасна економіка має виходити навіть за межі сфери ринку в найширшому його розумінні, заглиблюючись у «закутки» людських розумових процесів, що відбуваються в тріаді «економіка – суспільство – держава» – так Гж.В.Колодко, знаний у світі польський економіст, архітектор польських економічних реформ, формулює проблему діалектичного зв'язку економіки, політики та ідеології [8].

Зв'язки між елементами економічних, політичних та ідеологічних субматриць здійснюються в інституціональному середовищі, ключовим суб'єктом формування якого є, знову ж таки, публічне управління. Функції інституціонального середовища є аналогом нервової тканини живого організму, яка забезпечує його зв'язок з навколишнім середовищем та відповідні реакції на його зміни. Тобто інституціональне середовище встановлює зв'язок між елементами інституціональної системи (інституціональними суб'єктами), координує їх дії у сферах економіки, політики в контексті певних ідеологічних установок, здійснює передачу сигналів (управлінських рішень) до об'єктів впливу.

Основна функція інституціонального середовища, ключовим суб'єктом якого є публічне управління, це контроль за дотриманням норм і правил, їх відтворюваність на основі діалектичної єдності економічної, політичної, ідеологічної субматриць суспільства.

Україна є однією з пострадянських країн, де при здійсненні інституціональних змін нехтують методологічною вимогою забезпечення діалектичної єдності економічної, політичної, ідеологічної субматриць суспільства. Часто при поясненні невдач інституціональних перетворень автори беруть до уваги лише один із факторів. Так, зокрема Клименко Г.Т. стверджує, що «Економічні реформи, продиктовані бажанням прискорити глобальну інтеграцію України, були спрямовані не на зміцнення доповнюючих ринкових інститутів, а на злам інститутів реди-стрибутивної Х-матриці та створення нових інституціональних форм на основі ринкової економіки. Це призвело до системної кризи й інституціональних розривів» [9, с. 215]. При цьому автор не звертає увагу те, що практичні кроки з ринкових перетворень корінним чином протирічать домінуючій у «суспільному договорі» ідеологічній Х-матриці українського суспільства.

Нова влада, сформована за результатами виборів 2019 року фактично задекларувала готовність інституціональної перебудови суспільного договору на основі лібертаріанської моделі суспільних відносин, яка протирічить усталеним цінностям державного патерналізму. У даному разі ми вважаємо коректним застосовувати поняття «суспільний договір» у контексті його розуміння як втіленої у суспільні відносини інституціональної матри-

ці – сукупності формальних та неформальних інститутів. Суспільний договір реалізується через Конституцію, інші закони України та систему неформальних відносин (цінностей). Він містить принципи співжиття, установки, стратегічні орієнтири, стратегічні ресурси, які укладаються в домінуючу систему цінностей комунітарної Х-матриці, що можна довести на основі аналізу норм Конституції України. Окремі дослідники, у тому числі економісти, справедливо звертають увагу на необхідність врахування саме цих ціннісних орієнтацій при реформуванні тієї чи іншої сфери соціуму.

Лібертаріанські ідеї найбільшою популярністю користуються, як відомо, у США, країні, яка має зовсім іншу інституціональну траєкторію розвитку, ніж Україна. Навколо цих ідей гуртуються прихильники особистої, політичної та економічної свободи, яка, за їх думкою, має здійснюватися в тих межах, які не порушують аналогічні права інших. Лібертаріанський (мінархістський) погляд на сферу політики полягає у мінімізації ролі держави у всіх сферах суспільної діяльності. Економічна стратегія розвитку держави, у цілому, базується на суттєвому зменшенні податків та приватизації всього, що може забезпечити життя – від землі, інфраструктури міста, регіону, країни до води й повітря. Приватизації підлягають освітня та медична сфери, навіть військові, поліцейські та судові послуги. У сфері забезпечення особистісних свобод, окрім класичних, пропонується легалізація проституції, азартних ігор, слабких наркотиків [10].

В Україні лібертаріанство на сьогодні втілюється через спробу відкрити вільний ринок землі, легалізува-

ти проституцію, азартні ігри та легкі наркотики. Відповідні законопроекти вже розроблені. Поки що їх актуальність доводиться до населення через культурно-інформаційні (ідеологічні) інструменти на основі досить поверхневого обґрунтування доцільності такого кроку начебто позитивною економічною перспективою. Ми схиляємось до критичної оцінки цього аргументу, оскільки ці інститути жодною мірою не вплинуть на покращення економічних умов виживання членів суспільства, скоріше стануть джерелом збагачення вузької групи людей, що й спричинить ще більше розшарування, підвищить ризики соціальної напруги у суспільстві.

Зрозуміло, такий підхід корінним чином суперечить субматриці комунітарної ідеології. Українські економісти Пустовійт Р.Ф., Куклін О.В., аналізуючи вплив інституціональних факторів і політичних ризиків на економіку української держави попереджують про серйозну проблему, яка виникає у зв'язку з інституціоналізацією ринку землі. Вона полягає в інституціональному протистоянні колишніх ціннісних орієнтацій патерналістської адміністративно-командної економіки (комунітарної ідеології Х-матриці – О.М.) і домінуючого світогляду розвинених країн європейської цивілізації, інституціональний генотип яких ґрунтується на працездатному індивідуалізмі, скороченою дистанції влади і високого ступеня готовності до ризику (субсидіарної ідеології У-матриці – О.М.) [11].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У відповідності до інституціонально-матричного під-

ходу публічне управління інтерпретується як інституціональна структура (проекція), що відображає інституціональну матрицю суспільства. У цьому сенсі публічне управління, реагуючи на нові потреби та інтереси, має бути когерентним останній. Це означає, серед іншого, що при плануванні будь-яких інституціональних змін публічне управління, будучи ядром інституціональної системи, має враховувати діалектичну єдність економічної, політичної та ідеологічної субматриць, функції яких органічно і нерозривно переплетені у реальному соціумі.

Будь-яка стратегія публічного управління, що не враховує необхідність кореляції та синхронізації економічних, політичних та ідеологічних практик несе загрозу руйнації існуючих інститутів та наростання соціальної напруги у суспільстві. З цього погляду слід критично розглянути заплановані в Україні інституціональні зміни, пов'язані з інституціоналізацією ринку землі (у запропонованому варіанті), легалізацією проституції, азартних ігор, слабких наркотиків. Подальші розвідки у даному напрямку досліджень мають з'ясувати, якою мірою реформи, що проводяться в Україні, гармонізовані з принципами, установками та стратегічними орієнтирами домінуючої в Україні комунітарної ідеології Х-матриці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ільченко Н. М. Методологія дослідження проблем державного управління: інституціональний підхід / Н. М. Ільченко // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 1. – С. 56–64. [Електро-

ний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2011_1_8

2. Норт Д. Институты, идеология, и эффективность экономики / От плана к рынку. Будущее посткоммунистических республик / Д. Норт / Под ред. Л. И. Пияшева, Дж. А. Дорн. – М.: Catallaxy, 1993. – С. 307–319.

3. Кирдина С. Г. Институциональные матрицы и развитие России: введение в X-Y-теорию. Издание 3-е, переработанное, расширенное и иллюстрированное. – СПб.: Нестор-История, 2014. – 468 с.

4. Молодцов О. В., Радченко О. В. Деякі аспекти проблеми інституціональної синхронізації процесів децентралізації в Україні [Електронний ресурс] / О. Радченко, О. Молодцов // Проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. пр. Київськ. Міжнар. ун-ту та Ін-ту світ. економіки та міжнар. відносин НАН України. – Вип. 12. – 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vmv.kyumu.edu.ua>

5. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт / Пер. з англ. І. Дзюби.– К. : Основи, 2000. – 198 с.

6. Кононов І. Ф. Теоретична соціологія. Курс лекцій. Том 1. Соціальність та її форми : підр. для студ. вищ. навч. закл. / І. Ф. Кононов ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Т. Г. Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Т. Г. Шевченка», 2013. – 576 с.

7. Павленко Ю. В. Держава як цивілізаційний феномен // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2004. – 688 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Derzhava_yak_cyvilizac_fenomen

8. Колодко Гж. В. Економіка Нового прагматизму: тотожність, мета, методи / Гж. В. Колодко // Економіка України. – 2020. – № 2 (699). – С. 3–24. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://csbc.edu.ua/documents/teacher/ns_3.pdf#page=26

9. Клименко Г. Т. Сервіс в інституціональній матриці / Г. Т. Клименко // Місто. Культура. Цивілізація. Доповідь на конф. у квітні 2016 р., у Харківському нац. ун-ті міського господарства імені О. М. Бекетова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/43209/>

10. Ротбард М. К новой свободе: Либертарианский манифест / Пер. с англ. М.: Новое издательство, 2009. – 398 с. – (Библиотека Фонда «Либеральная миссия»).

11. Пустовийт Р.Ф., Куклин О.В. Воздействие институциональных факторов и рисков политической нестабильности на экономику государства. – Економіка України. – 2020. № 2 (699). – С. 24–44. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.02.024>.

REFERENCES:

1. Ilchenko, N.M. (2011). Metodolohiya doslidzhennya problem derzhavnoho upravlinnya: instytutsionalnyy pidkhid [Methodology of the problems of sovereign governance: institutional approach]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Actual problems of public administration, 1*, 56-64. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2011_1_8 [in Ukrainian].

2. North, D. (1993). *Instytut, ideologiya, i effektivnost' ekonomiki / Ot plana k rynku. Budushcheye postkommunisticheskikh respublik [Institutions, Ideology, and Economic Efficiency]*. L.I. Piyasheva, J.A. Dorn (Eds.). Moscow: Catallaxy [in Russian].

3. Kirdina, S.H. (2014). *Instytutsionalnyye matritysy i razvitiye Rossii: vvedeniye v X-Y-teoriyu [Institutional matrices and the development of Russia: introduction to the X-Y theory]*. (3rd ed., rew.). Saint Petersburg: Nestor-Istoriya [in Russian].

4. Molodtsov, O.V., Radchenko, O.V. (2017). Deyaki aspekty problemy instytutsionalnoyi synkhronizatsiyi protsesiv detsentralizatsiyi v Ukrayini [Some aspects of the problem of institutional synchronization

of decentralization processes in Ukraine]. *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Problems of international relations*, 12. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2017_1_10 [in Ukrainian].

5. North, D. (2000). *Instytutsiyi, instytutsiyna zmina ta funktsionuvannya ekonomiky [Institutions, Institutional Change and Economic Performance]*. (I. Dziuba, Trans). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

6. Kononov, I.F. (2013). *Teoretychna sotsiologiya. Kurs lektsiy. Tom 1. Sotsialnist ta yiyi formy [Theoretical Sociology. Course of lectures. Vol. 1. Sociality and its Forms]*. Lugansk: DZ «LNU imeni T. G. Shevchenko» [in Ukrainian].

7. Pavlenko, Yu.V. (2004). Derzhava yak tsyvilizatsiinyi fenomen [The state as a civilization phenomenon]. *Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny – Encyclopedia of History of Ukraine*. (Vol. 2). Kyiv: «Naukova Dumka». Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Derzhava_yak_cyvilizac_fenomen [in Ukrainian].

8. Kolodko, H.V. (2020). *Ekonomika Novoho prahmatyzmu: totozhnist, meta, metody [The Economics of the New Pragmatism: Identity, Purpose, Methods]*.

Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine, 2(699), 3-24. Retrieved from http://csbc.edu.ua/documents/teacher/ns_3.pdf#page=26 [in Ukrainian].

9. Klimenko, G.T. (2016). *Servis v instytutsionalniy matrytsi [Service in the Institutional Matrix]*. *Misto. Kultura. Tsyvilizatsiya – City. Culture. Civilization* : Proceedings of the VI International Scientific-Theoretical Internet Conference. Kharkiv: Kharkiv National University of Urban Economy. (pp. 210-216). Retrieved from <http://eprints.kname.edu.ua/43209/> [in Ukrainian].

10. Rotbard, M. (2009). *K novoy svobode: Libertarianskiy manifest [Towards a New Freedom: The Libertarian Manifesto]*. Moscow: Novoye izdatelstvo [in Russian].

11. Pustoviyt, R.F., Kuklin, O.V. (2020). *Vozdeystviye institutsionalnykh faktorov i riskov politicheskoy nestabilnosti na ekonomiku gosudarstva [The impact of institutional factors and risks of political instability on the state economy]*. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 2(699), 24-44. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.02.024> [in Russian].